

GENGANGERE

Af Henrik Ibsen

Aarhus Teater Scala
Sæson 1992/93

*Fru Alving –
Karen Wegener*

GENGANGERE

Af Henrik Ibsen

Isenesættelse:
KIM BJARKE

Scenografi:
NINA FLAGSTAD

Oversættelse:
CARSTEN JENSEN

Lys:
PER H. OLSEN

Lyd:
KIM ENGELBREDT

Medvirkende:

Fru Alving .....Karen Wegener
Osvald Alving .....Olaf Johannessen
Pastor Manders .....Klaus Wegener
Regine .....Charlotte Bøving
Engstrand .....Ole Wegener

Forestillingsleder: Claus Mydtskov
Suffli: Anette Walsøe
Afvikling lys/lyd: Knud Jacobsen/
Kim Engelbredt

Belysningsmester: Niels Emil Larsen
Tonemester: Jens Ravn
Scenemester: Kai Johansen
Malersal: Anne-Marie Kjær
Skræddersal: Hanne Gissel, Mehmet Hilmi
Frisør: Britta Nygaard
Rekvisitører: Viggo Bay, Lars Stadsholt

Overregissør: Steen Boutrup
Teknisk chef: Jørn Walsøe
Teaterchef: Palle Jul Jørgensen

Foto fra afsluttende prøver: Hans Bølcho
Programredaktion: Jørgen Heiner og
Jørn Rasmussen
Tryk: Kannike Tryk A/S, Århus
Uropremiere: Chicago 20. maj 1882
Premiere: 5. marts 1993
Aarhus Teater Scala

Forestillingsens varighed ca. 2 timer 20 min. incl. pause.

På sporet af de forspildte liv

Henrik Ibsens replikker kan vejes på en guldvægt

Af Elin Andersen

Et sted i 2. akt af »Gengangere« falder disse ord:

»OSVALD: Mor, – da jeg så den prægtige, smukke, kernefriske pige stå der for mig – før havde jeg jo aldrig lagt videre mærke til hende – men nu, da hun stod der ligesom med åbne arme færdig til at ta' imod mig –

FRU ALVING: Oswald!

OSVALD: – da gik det op for mig, at i hende var der redning, for jeg så der var livsglæde i hende.

FRU ALVING: Livsglæde – ? kan der være redning i den?»

Oswald er den hjemvendte søn af afdøde kammerherre Alving. En ung lovende maler med »livsglæde« i sine billeder, men nu syg og nedbrudt – viser det sig. Som barn blev han »sat ud« blandt fremmede, fordi moderen ville skåne sin gut for at vokse op som vidne til faderens ryggesløse liv. Den kernefriske pige, Oswald taler om, er Regine, den unge pige i huset. Hun er samtidig frugten af kammerherrens forbindelse med tjenestepigen på herregården i sin tid. Men *det* ved hverken Oswald eller Regine på dette tidspunkt. Fru Alving, der er dybt anfægtet af at have skjult denne sandhed, da hun oplever de unges kæresteri, griber ordet livsglæde fra sin forgudede søn for at redde sig ud af sin øjeblikkelige handlingslammelse.

Livsglæden er »Gengangeres« *bon mot* – ligesom *Det vidunderlige* i »Et dukkehjem«, *lykken* i »Samfundets støtter« eller *Frihed under ansvar* i »Fruen fra havet«. Men næppe i noget andet Ibsen-drama bliver positiv-ordet så anløbent som i »Gengangere«, der handler om det mislykkede opgør med fortidens spøgelse og alskens gammel tankegods.

Der er noget suspekt ved Oswalds tale om livsglæden allerede fra starten. I det parisiske kunstnermiljø med den jublende, uskyldi-

ge livsglæde og fri kærlighed, som han beretter om til den foragede pastor Manders i 1. akt, må han jo dog samtidig tro han har hentet sin livstruende sygdom. Med Regines livsglæde tænker han – viser det sig – især på, at hun sikkert vil være kynisk nok til at give ham en overdosis morfin i sygdommens sidste stadium. Fru Alving bruger ordet livsglæde kreativt, til at se fortiden i et nyt lys: »Du skulle have kendt din far, da han var ganske ung løjtnant. I *ham* var livsglæden oppe du... han måtte gå herhjemme i en halvstor by, som ingen glæde havde at byde på, bare... dagdrivere og svirebrødre.« Og nu erkender hun sin egen andel i fortidens ulykke: »Jeg er ræd, jeg har gjort hjemmet uudholdeligt for din stakkels far, Oswald«. Hermed håber hun, at Oswald kan bevare sit faderideal og samtidig forstå, at sygdommen ikke er selvforskyldt, men er en »arvelod«! Ironisk nok bliver livsglæden til slut henvist til et planlagt sømandsbordel i Lille Havnegade.

Fru Alving er »Gengangeres« centrale person. Det er enkefruen med sit modsigelsesfyldte, men prisværdige forsøg på »at arbejde sig ud i frihed« sammen med sønnen, der giver dramaet fylde. I parret pastor Manders og snedker Engstrand med klumpfoden får hendes frihedsbestræbelser et balanceret komisk-dæmonisk modspil.

Ibsen stiller skarpt på sine personer og følger dem i ord og gerninger med sit mistænksomme blik fra scene til scene. Replikkerne i et Ibsen-drama tåler ofte at blive vejet på en guldvægt. Ikke fordi de er poetiske eller dybsindige, men på grund af de personlige motiver, de skjuler. Detektiven Ibsen afdækker ubarmhjertigt egeninteressen under den tilforfældelige hverdagsagtige tale.

Hvad enten ordene dækker over en bevidst beregning eller et ubevidst selvbedrag.

I samme øjeblik fru Alving gør op med Alving-arven i et tilsyneladende samfundsgavnligt øjemed, oplever hun gengangergyset ved Oswalds og Regines flirt i spisestuen. I 2. akt står hendes nyvundne selvindsigt i skærende modstrid til hendes handlinger, og i 3. akt trænger Ibsen fru Alving op i en krog og sætter hendes forsinkede moderfølelse på den hårdeste prøve. Med rette har man spurgt, om Ibsen overhovedet er moralsk til stede i »Gengangere«. I det mindste er hun ubønhørligt til stede som var der tale om en græsk tragedie.

Renser man stykket for klunketidens atmosfære og nedtoner de debattemaer, der dengang foragede samfundets støtter, træder konturerne af en græsk model da også frem af Ibsens familiedrama. Motivet »den hjemvendte søn« er kendt fra de antikke dramaer »Kong Ødipus« og trilogien »Orestien«. Men hverken Oswald eller fru Alving kan umiddelbart sammenlignes med Ødipus. Ingen af dem opnår denne ulykkelige helts klare indsigt i sin egen frygtelige skæbne. Siger man, at hævngudinderne fra »Orestien« dukker op i den alvingske dagligstue i form af et moralsk krav om et sonoffer: Oswald som hævn for »fædrenes synder«, må man forstå motivet fra de græske dramaer i en moderne tids ånd. Takket være bl.a. Freud og psykoanalysens udbredelse i vore dage, kan vi næsten rutineret dele Ibsens mistænksomhed over for de utidige moderfølelser, fru Alving nærer over for sin voksne søn, samtidig med at »arvesynden« i dag har fået en hel anden valør af ubevidst tragik i forholdet mellem forældre og børn. F.eks. de følelsesmæssigt set afviste børn,

*Henrik Ibsen – en sfinx, der så og hørte alt.
(Erik Werenskiold, 1895 – Nasjonalgalleriet, Oslo)*

der vokser op og ubevidst gentager miseren over for deres børn igen. Det græske hos Ibsen kan blive tidssvarende på flere måder. Ibsen lærte af gode grunde ikke noget af Freud. Men Freud læste med stor interesse både græske dramaer og Ibsen og satte pris på den norske gubbes næsten klinisk præcise analyse af psyken. Ibsen bevæger sig dog i et andet psykisk rum end Freud. HosPsykoanalysens fader er »jeget« en instans, der dels bliver presset af det ubevidste kaos »en kedel af sydende begær« og dels kuet af et overjæg af overleveret moral og høje idealer. Ibsen derimod udviklede med årene en bevidsthedsteori med grundlag i evolutionslæren og knyttet til elementerne: vand, jord, luft. Men uden at give slip på realismen og sin særlige metode: den analytiske fortidsafdækning i sine dramaer. Og uden at

opgive den ideale fordring om personlig integritet.

I langt højere grad end Freud havde Ibsen øje for forskellen på mandens og kvindens vilkår for at udvikle en personlighed. Ikke mindst i de sene dramaer forsvare han indirekte kvindens ret til et selvstændigt liv og til at blive synlig i samfundet. Imidlertid blev Ibsen aldrig nogen direkte forkæmper for datidens kvindegag. Da den norske kvindeforning på Ibsens 70-års dag hylde ham for hans indsats i kvindekampen med Dukkehjemmets Nora, frabad han sig æren og sagde bl.a.: »Jeg er ikke engang på det rene med, hvad kvindesagen egentlig er. For mig har det stået som en menneskesag.«

Ret beset er Nora, dette romantiske uhyre, som Strindberg kaldte hende, også et særtilfælde. Rækken af kvinder i Ibsens samfunds-

dramaer *bliver* i dukkehjemmet eller ved siden af en mand, gennem hvem de håber at kunne udtrykke deres behov for samfundsliv eller eget liv, som en Lone Hessel i »Samfundets støtter« eller en Rebekka West i »Rosmersholm«. Det sker, at de her tager magten og manipulerer med mand og søn som fru Alving, eller intrigerer hensynsløst som den eftertragtede generaldatter Hedda Gabler med fatale følger, ikke mindst for hende selv. Disse kloge, stærke, selvbedrageriske eller forkuede kvinder, der forspilder deres liv under den hellige ægteskabs- og samfundsmoral, er ofte helt på det rene med, at de er en handelsvare. Fru Alving blev solgt til løjtnanten for en formue, siger hun rent ud. »Sandheden er«, siger Ellida Wangel til sin læge-mand i »Fruen fra havet«, »at du kom herud og købte mig«.

I Ibsens elementsymbolik kan havet udskilles som et tidligt erfaringsområde, hvor kærlighedsevenen grundlægges. I forarbejdet til »Fruen fra havet« noterer han bl.a.: »Havets dragende magt. Længslen efter havet. Mennesker i slægt med havet. Bundne af havet. Afhængige af havet. Må tilbage til det. En fiskeart danner et urled i udviklingskæden. Sidder rudimenter deraf endnu i menneskesindet. I enkelte menneskers sind?« Ved opstigning til næste trin i hans udviklingsmodel, d.v.s. til landjorden, som især er ejendommens, magtens og den mandlige seksualitets domæne, spaltes den kvindelige fra den mandlige psyke.

At dømme efter dramaer som »Fruen fra havet« og »Lille Eyolf« er det kvinderne, der i livet på landjorden bevarer resterne af en glemt oprindelse som en længsel efter hengivelse på lige fod. Mændene derimod har tilsyneladende afskåret denne forbindelse. Som en bygmester Solness og kunstneren Rubek i »Når vi døde vågner« stræber de hellere opad i de tynde luftlag – og falder ned. På længere sigt tjente Ibsen dog både kvinde- og menneskesagen.

Friheden – en livsbetingelse

– fra Henrik Ibsen til Georg Brandes

Rom, den 3. Januar 1882

Kære Brandes!

Igår havde jeg den store glæde gennem *Hegel* at modtage Deres glimrende klare og for mig så hædrende anmeldelse af »Gengangere«. Modtag min varmeste og hjerteligste tak for den uvurderlige venskabstjeneste, De igen har vist mig! Enhver, der læser Deres artikel, må, synes jeg, få øjnene op for, hvad jeg har ment med min nye bog, hvis man overhovedet vil se det. Thi jeg kan ikke frigøre mig for den tanke, at en overmåde stor del af de falske udtydninger, som aviserne har bragt, er fremsatte imod bedre vidende. I Norge tror jeg dog nok, at forvrøvlingen i de fleste fald har været ufrivillig; og det har sin nærliggende forklaringsgrund. Deroppe besørges nemlig kritiken delvis af nogle mere eller mindre formummede teologer; og disse herrer er i regelen aldeles ude af stand til at skrive fornuftig om digterarbejder. Den afsvækkelse af dømmekraften, som, ialfald for gennemsnitsnaturens vedkommende, er en nødvendig følge af længere tids system med teologiske studier, ytrer sig nemlig især når talen er om at bedømme menneskekarakterer, menneskers handlinger og menneskelige bevæggrunde. Det praktiske forretningsskøn lider derimod ikke så meget ved studiet. Derfor er de gejstlige herrer meget ofte ypperlige kommunalmænd; men de er ubetinget vore sletteste kritikere.

Og hvad skal man så sige om den såkaldte liberale presses forhold? Disse førere, som taler og skriver om frihed og frisind, og som samtidig dermed gør sig til trælle af abonnenternes formodede meninger! Jeg får mere og mere bekræftelse på, at der ligger noget demoraliserende i at befatte sig med politik og i at slutte sig til partier. Under alle omstændigheder vil jeg aldrig kunne slutte mig til et parti, som har majoriteten for sig. *Bjørnson* siger: majoriteten har altid ret. Og som praktisk politiker må man vel sige så. Jeg derimod må nødvendigvis sige: minoriteten har altid ret. Selvfølgelig tænker jeg ikke på den minoritet af stagnationsmænd, som er agterudsejlet af det store mellemparti, der hos os kaldes de liberale; men jeg mener den minoritet, som går foran der, hvor flertallet endnu ikke er nået hen. Jeg mener, retten har den, som er nærmest i pagt med fremtiden.

Dette har jeg nedskrevet som en slags redegørelse, om en sådan skulde være nødvendig.

Den storm, der har rejst sig imod »Gengangere«, var jeg forberedt på. Men jeg syntes ikke, jeg kunde tage noget hensyn dertil; det vilde have været fejhed. –

....

Når jeg tænker på, hvor træg og tung og sløv forståelsen er derhjemme, når jeg lægger mærke til, hvor lavtliggende den hele betragtningsmåde viser sig at være, så overkommer der mig et dybt mismod, og jeg synes mangan gang, at jeg ligeså gerne straks kunde afslutte min literære virksomhed. Hjemme behøver man egentlig ingen digterværker; man hjælper sig så godt med »Stortingstidenden« og »Luthersk Ugeskrift«. Og så har man jo partibladene. Jeg har ikke noget talent til at være statsborger og heller ikke til at være ortodoks, og hvad jeg ikke føler talent for, det afholder jeg mig fra. For mig er friheden den højeste og første livsbetingelse. Hjemme bekymrer man sig ikke stort om friheden, men kun om friheder, nogle flere eller nogle færre, alt efter partistandpunktet. Højst pinlig føler jeg mig også berørt af dette ufærdige, dette almueagtige i vor offentlige diskussion. Under sine såre priselige bestræbelser for at gøre vort folk til et demokratisk samfund, er man uforvarende kommet et godt stykke på vej med at gøre os til et plebejersamfund. Sindets fornemhed synes at være i aftagende hjemme. –

Her må jeg afbryde for denne gang. Frembær vore bedste hilsener til Deres elskværdige hustru. Hun lever uudslettelig i vor erindring. Tak, kære Brandes, for alt, hvad De har gjort og fremdeles gør for mig!

Deres hjertelig hengivne
Henrik Ibsen

(Uddrag af *Breve fra Henrik Ibsen*, bd. II, 1904)

Klaus Wegener og Karen Wegener

Den indre rækkefølge hos Ibsen

Hans vej er ikke uransagelige, for han var en oprører og et ordensmenneske på samme tid. Hans lange værkliv, der gennemgik så store forandringer, forløb dog uden spring med drama på drama med få års mellemrum og bundet sammen af en urokkelig indre rækkefølge. Ingen har før eller siden foretaget en så langsom, trinvis og velovervejet nedstigning i underverdenen. Det er denne sammenhæng i sit værk han selv, i lidt andre ord, gør opmærksom på i *Fortale til Læseren*, som han prentede i pyntelig stejl-skrift i foråret 1898:

»Kun ved at opfatte og tilegne sig min samtlige produktion som en sammenhængende, kontinuerlig helhed vil man modtage det tilsigtede, træffende indtryk af de enkelte dele.

Min venlige henstillen til læserne er derfor; kort og godt, den at man ikke vil lægge noget stykke foreløbig til side, ikke foreløbig springe noget over, men at man vil tilegne sig værkerne – gennemlæse og gennemleve dem – i den samme rækkefølge som den, hvori jeg har digtet den.«

Han ville stå ved dette værk, og det kunne han jo have grund til, selv om det langsomt fortærede sig selv og blev mere og mere underjordisk. Hver ny fase af det ophævede den foregående, dog ikke vilkårligt på grund af nye indskydelser, men ved en fremadskridende erkendelse, der troligt holder sin kurs, også ind i forfærdelsen. Det er ikke en tankegang, læseren kan springe på et tilfældigt sted. Den kan ikke ligge udbredt og objektiv som et videnska-

beligt resultat. Det er erkendelse af den personlige art, selverkendelse, som hvert nyt menneske og hver generation må gennemgå forfra.

Aage Henriksen (1984)

Skuespillet... gør et modbydeligt patologisk Fænomen til handlingens Hovedmotiv, samtidig med at det undergraver den Moral, der danner Grundvolden for vor Samfundsorden.

(Citat fra *Det Kgl. Teaters censur-dom over Gengangere*, 1881)

*Charlotte Bøving, Ole Wegener,
Klaus Wegener, Karen Wegener og
Olaf Johannessen*

*Genfærd af afdøde tider og mænd
går i vor ynglinge-skare igen.*

(Henrik Ibsen – fra digtet Langt borte, 1875)

Skandalen omkring Gengangere

– en brevmosaik fra Henrik Ibsen

22. december 1881 –

til oversætteren Ludwig Passarge:

Mit nye skuespil er nu udkommet og har vakt en voldsom allarm i den skandinaviske presse. Daglig modtager jeg breve og avisartikler for og imod. Om ganske kort tid vil et eksemplar blive Dem tilsendt; men jeg anser det for en fuldstændig umulighed for tiden at få dette stykke opført på noget tysk teater; jeg tror neppe at man i de nordiske lande tør spille det i den nærmeste fremtid. Forøvrigt er stykket trykt i et antal af 10 000 eksemplarer, og der er al mulig udsigt til at et nyt oplag vil behøves inden kort tid.

2. januar 1883 –

til forlæggeren Frederik Hegel:

De kritiske voldsomheder og alt det vanvid, som skrives imod

»Gengangere«, tager jeg med fuldkommen sindsro. Jeg var forberedt på sligt. Da »Kærlighedens komedie« udkom, blev der i Norge skreget ligeså vildt som nu. Mod »Peer Gynt« blev der også skreget og ikke mindre imod »Samfundets støtter« og imod »Et dukkehjem«. Skriget vil også denne gang dø hen ligesom tidligere.

6. januar 1883 –

til forfatteren Sophus Schandorff:

Deres brev har vært mig en kærkommen julehilsen midt under al den uforstandighed og alle de fordrejelser, som mit nye skuespil har været genstand for derhjemme.

...

Man søger at gøre mig ansvarlig for de meninger, som enkelte af dramaets personer udtaler. Og

dog findes der i hele bogen ikke en eneste mening, ikke en eneste ytring, som står der for forfatterens regning. Det vogted jeg mig vel for. Den metode, den art af teknik, som ligger til grund for bogens form, forbød ganske af sig selv, at forfatteren kom tilsyne i replikerne. Min hensigt var at fremkalde hos læseren det indtryk, at han under læsningen oplevede et stykke virkelighed. Men intet vilde i højere grad modarbejde denne hensigt end at indlægge forfattermeninger i dialogen. Og tror man da ikke hjemme, at jeg besidder så megen dramaturgisk kritik, at jeg skulde indse dette? Jo! jeg har indset det, og jeg har handlet derefter. I intet af mine skuespil er forfatteren så udenforstående, så absolut fraværende, som i dette sidste.

Charlotte Bøving og Klaus Wegener

Olaf Johannessen og Karen Wegener

Så har man sagt, at bogen forkyn-der nihilisme. Ingenlunde. Den befatter sig ikke med at forkyn- nogetsomhelst. Den peger kun hen på at der gærer nihilisme un- der overfladen, hjemme som an- detsteds. Og således må det nød- vendigvis være. En pastor Man- ders vil altid ægge en eller anden fru Alving frem. Og just fordi hun er kvinde, vil hun, når hun en- gang er begyndt, gå til de yderste yderligheder.

**24. januar 1883 –
til professor Olaf Skavlan:**

Den sidste tid har for mig været rig på erfaringer, lærdomme og iagttagelser. At mit nye skuespil vilde fremkalde et hyl i stagnati- onsmændenes lejr, det var jeg na- turligvis forberedt på, og det an- fægter mig ikke mere end om en flok lænkehunde gøer efter mig. Men den forskræmthed, som jeg har iagttaget fra de såkaldt libera- les side, har givet mig adskilligt at

tænke på. Allerede dagen efter at mit stykke kom i boghandelen, skyndte »Dagbladet« sig at bringe en hastværksartikel, hvori det sy- nes på forhånd at ville renvaske sig for enhver mistanke om at bil- lige mit stykke. Dette var aldeles uforholdent. Jeg står selv til ansvar for hvad jeg skriver, jeg og ingen anden. Jeg kan umulig genere no- get parti; thi jeg tilhører ikke no- get sådant. Jeg vil stå som en enlig franc-tireur ude ved forposterne og operere på egen hånd.

Den eneste, der i Norge er trådt frit, djervt og modig frem til for- del for mig, det er *Bjørnson*. Det ligner ham. Han har i sandhed et stort kongeligt sind, og jeg skal aldrig glemme ham det.

Men nu alle disse vidskræmte fri- heds-kæmper? Er det da bare på det politiske felt at frigørelsesar- bejdet skal være tilladt hos os? Er det da ikke først og fremst ånder- ne, som trænger til at frigøres? Slige trællesjæle som vi kan ikke

engang nytte de friheder, vi alle- rede har. Norge er et frit land befolket af ufrie mennesker.

De iagttagelser over liberalismen hjemme, som jeg i disse uger har gjort, vilde jeg af hjertet ønske ikke måtte bekræfte sig.

**28. januar 1883 –
til litteraten Otto Borchsenius:**

Tillad mig derhos at benytte an- ledningen til at bringe Dem min bedste og varmeste tak for Deres så velvillige og vejledende anmel- delse af mit nye skuespil. De har ved Deres omtale af stykket vist mig en sand venskabstjeneste, for hvilken jeg altid vil føle mig Dem forbunden. Midt under al den li- denskabelige ophidselse, som ra- ser eller ialfald har raset hjemme i Danmark og Norge, var det mig overordentlig velgørende at læse Deres sindige og af partihensyn uanfægtede dom over mit stykke. Det kan gerne være at dette skue- spil i flere henseender er noget

Klaus Wegener og Ole Wegener

vovet. Men jeg syntes tiden nu var kommen, da der måtte flyttes nogle grænsepæle. Og den forretning havde jo jeg som ældre literat så meget lettere for at udføre end de mange yngre forfattere, som kunde ønske noget lignende.

At jeg vilde få en storm over mig, var jeg forberedt på; men sligt kan man jo dog ikke vige af vejen for. Det vilde have været fejgt.

Hvad der mest har forstemt mig, er ikke angrebene, men den forkræmthed, som er kommen til syne i de såkaldte liberales rækker oppe i Norge. Det er dårlige karle at besætte barrikader med. Bjørnson er blevet nægtet plads for yderligere indlæg i det norske »Dagbl.«, og både det ene og det andet peger hen på, hvor yderlig ensomt både han og jeg står deroppe, når man rigtig gransker vor stilling tilbunds. Havde vi ikke Danmark, vilde det se ilde ud for

os og for det fælles åndelige frigørelsesarbejde overhovedet.

16. marts 1883 – til forlæggeren Frederik Hegel:

Ligeoverfor »Gengangere« vil der nok, og det ikke inden lang tid, komme forståelse ind i gemytterne hos de godtfolk hjemme. Men alle disse henvisnende affældige figurer, som har kastet sig over denne digtning, således som sket er, vil engang få en knusende dom over sig selv i fremtidens literaturhistorie. Man vil nok vide at opspore de anonyme krybskyttere og stimænd, som har udsendt smudsprojektiler efter mig fra deres baghold i professor Goos's spækhøkeravis og fra andre lignende lokaliteter. Min

bog ejer fremtiden for sig. Hine karle, som har brølet over den, har ikke engang forhold til deres egen virkelig levende samtid.

4. juli 1883 – til oversætteren Emma Klingenberg:

Jeg ved ikke, om De har hørt omtale den voldsomme storm, som »Gengangere« i sin tid fremkaldte i den nordiske presse og hos en stor del af det derværende publikum? Intet teater voved at opføre stykket. Nu har imidlertid uvejret lagt sig, og flere teaterdirektører har erhvervet ret til at opføre stykket i den kommende vinter.

v/Jørgen Heiner

(Uddrag af *Breve fra Henrik Ibsen*, bd. II, 1904).

Gengangere lurar ikke alene i det forgiftede blod... Det forgangne paralyserer: Osvald, kaptajn Alvings søn, fysisk og moralsk, ja alle i dette gamle hus ved den evigt tågede fjord. Det forvandler alle til døde i livet.

Jan Kott (1980)

Af Henrik Ibsens optegnelser til Gengangere

Oswald – Olaf Johannessen

Stykket blir som et billed på livet. Troen undergravet. Men det går ikke an at sige det. »Asylet« – for andres skyld. De skal bli lykkelige – men dette er også kun et skin – Alt er gengangere –

Et hovedpunkt: Hun har været troende og romantisk – det udviskes ikke helt ved det senere vundne standpunkt – »Alt er gengangere«.

Det bringer en Nemesis over afkommet at gifte sig af udenforliggende grunde selv religiøse eller moralske –

Hun, det uægte barn, kan reddes ved at giftes med – sønnen – men så –?

Disse nutidens kvinder, mishandlede som døttre, som søstre, som hustruer, ikke opdragte efter deres begavelse, holdt borte fra deres kald, frataget deres arv, forbitrede i sindet, – disse er det, som afgiver mødrene for den unge generation. Hvad blir følgen?

Grundstemningen skal være: Det stærke opblomstrende åndelige liv hos os i litteratur, kunst o.s.v. – og så som modsætning: hele menneskeheden på afveje.

Det fuldfærdige menneske er ikke et naturprodukt længere, det er et kunstprodukt således som kornet er det, og frugttræerne, og kreolerracen og de ædle heste og hunderacer, vinstokken o.s.v. –

Fejlen stikker i at hele menneskeheden er mislykket. Når mennesket kræver at leve og udvikles menneskeligt, så er det stormandsgalskab. Hele menneskeheden og mest de kristne lider af stormandsgalskab.

Hos os sætter man monumenter over de døde; thi vi har pligter ligeoverfor dem; vi tillader spedalske at gifte sig; men deres afkom...? De ufødte...?

Hvad der er dødt, det lyves ej tillive.
Hvad der er dødt, det maa i Mørket ned.
Et Hverv kun har det døde: *det*, at give
sig hen som Næring for en nylagt Sæd.

Henrik Ibsen

(Fra digtet *Till de medskyldige*, 1860'erne)

Regine – Charlotte Bøving

Henrik Ibsen - data

Skien

- 1828 Henrik Johan Ibsen – født 20. marts
1835 Faderen går fallit og familien flytter til en gård uden for Skien
1843 Ibsen konfirmeres

Grimstad

- 1844 Ibsen bliver apotekerlærling i Grimstad syd for Kristiansand
1846 Økonomien forværres, da Ibsen får en søn med en tjenestepige på apoteket
Ibsen begynder at skrive – første skuespil *Catilina* (1849)

Kristiania (Oslo)

- 1850 Ibsen flytter til Kristiania
Kæmpehøjen – Ibsens andet skuespil (urpremiere på Kristiania Teater 26. september)

Bergen

- 1851 Ole Bull ansætter Ibsen som dramaturg ved Det Norske Teater; tillige sceneinstruktør og scenograf
1852 Ibsen rejser til København, Hamburg, Dresden og Berlin for at studere teater
1853 Premieren på *Sancthansnatten* (2. januar) bliver en fiasko på Det Norske Teater, Bergen
1855 *Fru Inger til Østråt* (Bergen 2. januar) bliver ligeledes en fiasko
1856 Ibsen får succes med *Gildet på Solhaug* (Bergen 2. januar)
Forlovelse med Suzannah Daae Thoresen
1857 *Olaf Liljekrans* (2. januar) bliver en stor fiasko

Kristiania

- 1857 Ibsen bliver chef for Kristiania Norske Teater
1858 *Hærmændene på Helgeland* (urpremiere 24. november)
Ægteskab med Suzannah
1859 Sønnen Sigurd Ibsen fødes – senere statsminister
1862 Det Norske Teater går fallit, og Ibsen afskediges
Litterær rådgiver ved Kristiania Teater
Kærlighedens Komædie (urpremiere 24. november 1873)
1863 *Kongsemnerne* (urpremiere på Kristiania Teater (17. januar 1864)
Tildeles rejsestipendium

Rom

- 1863 Ibsen og familien forlader Norge og bosætter sig i Rom

- 1866 *Brand* udkommer (urpremiere i Stockholm 1885)

Ibsen tildeles livslang forfattergage (400 rigsdaler pr. år)

- 1867 *Peer Gynt* udkommer og bliver en succes (urpremiere 1876)

Dresden

- 1868 Ibsen og familien flytter til Dresden
1869 *De Unges Forbund* (urpremiere på Kristiania Teater 18. oktober)
1873 *Kejser og Galilæer* (urpremiere i Leipzig 1896)
1874 Ibsen besøger Norge

München

- 1875 Ibsen flytter til München
1877 *Samfundets Støtter* (urpremiere på Det Kgl. Teater i København 18. november)

Rom

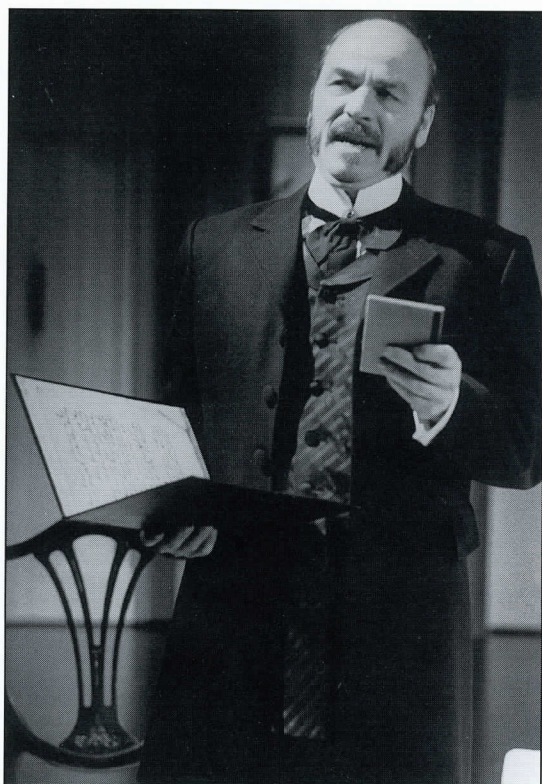
- 1878 Atter i Rom – og i München 1879
1879 *Et Dukkehjem* (urpremiere i København 21. december)
1881 *Gengangere* (urpremiere i Chicago 20. maj 1882)
1882 *En Folkefjende* (urpremiere på Kristiania Teater 13. januar 1883)
1884 *Vildanden* (urpremiere på Den Norske Scene, Bergen 9. januar 1885)
1885 Besøger Norge efter mange års fravær.

München

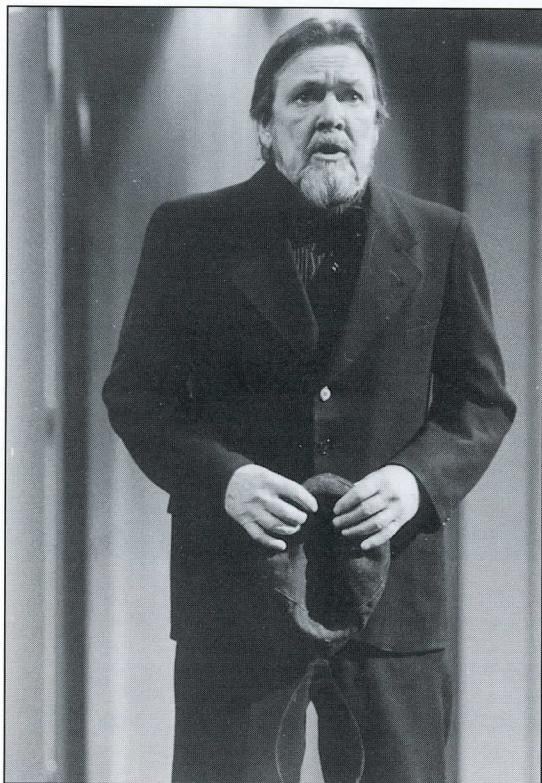
- 1885 Bosætter sig atter i München
1886 *Rosmersholm* (urpremiere på Den Nationale Scene, Bergen 7. januar 1887)
1887 Sommerbesøg i Jylland, gæster Göteborg og Stockholm
1888 *Fruen fra Havet* (urpremiere på Kristiania Teater 12. februar 1889)
1889 Tilbringer sommeren i Gossensass – mødes med Emilie Barlach
1890 *Hedda Gabler* (urpremiere på Kristiania Teater 26. februar 1891)

Kristiania

- 1891 Ibsen og Suzannah bosætter sig i Kristiania (1891-95)
1892 *Bygmester Solness* (urpremiere i Berlin 1893)
1894 *Lille Eyolf* (urpremiere i Berlin 1895)
1896 *Johan Gabriel Borkman* (to urpremier i Helsingfors 1897)
1898 Ibsens 70-årsdag fejres ved store festligheder i Kristiania, København og Stockholm
1899 *Når vi døde vågner* (urpremiere i Stuttgart 1900)
1906 Ibsen dør 23. maj – 78 år
Statsbegravelse

Pastor Manders – Klaus Wegener

Snedker Engstrand – Ole Wegener

Ibsen-opførelser på Aarhus Teater

- 1900-09** Hedda Gabler (1902/3 – isc. Herman Bang)
- 1910-19** Samfundets Støtter (1912/13 – isc. Jacob Jacobsen?)
Vildanden (1914/15 – isc. Johannes Guldbrandsen)
De Unges Forbund (1916/17 – isc. Johannes Guldbrandsen)
En Folkefjende (1919/20 – isc. Aage Garde)
- 1920-29** En Folkefjende (1920/21 – genoptagelse)
Hedda Gabler (1927/28 – isc. Kaj Mervild)
- 1930-39** Peer Gynt (1935/36 – isc. Gunnar Hansen)
Gengangere (1936/37 – isc. Erik Henning-Jensen)
- 1940-49** Et Dukkehjem (1940/41 – isc. Miskow Makwarth)
Brand (1942/43 – isc. Svend Gade)
Vildanden (1943/44 – isc. Miskow Makwarth)
- 1950-59** Gengangere (1953/54 – gæstespil fra Odense Teater)
Vildanden (1954/55 – isc. Poul Petersen)
Et Dukkehjem (1954/55 – gæstespil fra Dansk Folkescene)
Et Dukkehjem (1955/56 – gæstespil fra Det Kgl. Teater)
Fru Inger til Østræt (1956/57 – isc. Kai Wilton)
Et Dukkehjem (1959/60 – isc. Helge Rungwald)
- 1960-69** *Ingen danske Henrik Ibsen-op sætninger*
Kongsemnerne (1962/63 – gæstespil fra Den Nationale Scene/Bergen)
Peer Gynt (1962/63 – gæstespil fra Det Norske Teater, Oslo)
Vildanden (1964/65 – gæstespil fra Aalborg Teater)
Bygmester Solness (1964/65 – gæstespil fra Den Nationale Scene, Bergen)
- 1970-79** En Folkefjende (1970/71 – isc. Edvin Tiemroth)
Peer Gynt (1977/78 – isc. Line Krogh)
Gengangere (1977/78 – gæstespil fra Det Danske Teater)
- 1980-90** Samfundets Støtter (1980/81 – isc. Asger Bonfils)
De Unges Forbund (1985/86 – isc. Asger Bonfils)
Vildanden (1989/90 – isc. Stefán Baldursson)

Herover:
Olaf Johannessen og Karen Wegener

Forsiden:
Edvard Munchs »Vampyr« (1895-96)